

ВІДГУК
офіційного опонента доктора юридичних наук, професора,
Володимира МАКАРЧУКА на дисертацію Андрія РОЙКА
«Організаційно-правове забезпечення реабілітації учасників українського
націоналістичного руху 1929-сер. 1950-х років (на прикладі членів ОУН та
УПА)», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної дисертантом теми диктується, принаймні, кількома основними міркуваннями. По-перше, значними масштабами політичних репресій, спрямованих проти учасників українського національно-визвольного руху та населення західних областей України. Йдеться про принаймні півмільйона осіб, засуджених за різними статтями тогочасного КК УРСР до страти, позбавлення волі, заслання тощо. Вони самі та значною мірою їхні нащадки і спадкоємці часто висловлювали невдоволення **обсягом компенсацій** за конфісковане за рішеннями радянських судових та позасудових інстанцій майно, а також відбутими термінами позбавлення волі. По-друге, у кримінальних справах щодо членів ОУН та УПА фігурантам зазвичай інкримінували загальнокримінальні злочини, злочини проти людяності або порушення законів і звичаїв війни. Тобто в очах сучасників і нащадків ці люди аж до кінця 1980-х рр., а у виняткових випадках і до сьогодні, були позбавлені чесного імені та належної борцям за Незалежність України пошани. По-третє, відновлення історичної справедливості щодо учасників ОУН та УПА зустрічає опір з боку Російської Федерації. У російському та білоруському інформаційному просторі зберігаються звинувачення України у нібито виправданні «нацизму» та «нацистських злочинців». По-четверте, подібні антиукраїнські випадки притаманні, на жаль, і частині політиків та науковців країн, де діяли підрозділи УПА та структури ОУН, а саме Польщі, меншою мірою - Словаччини та Румунії.

Також російська агресія проти України поставила на порядок денний питання морально-правової оцінки та правової кваліфікації дій учасників українського руху Опору на тимчасово окупованих територіях України - диверсій, саботажу, убивств представників окупаційної адміністрації тощо. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані за аналогією.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, є незаперечною, оскільки дисертація спирається на потужну джерельну базу. Не викликають найменших сумнівів висока професійна кваліфікація, наукова добропорядність дисертанта та його громадянська позиція.

Головне враження від дисертаційного дослідження Ройка А.І. - вітчизняна історико-правова наука приросла актуальним і, головне, оригінальним здобутком. Дисертант не женеться за зовнішнім ефектом, намагається дотримуватися

об'єктивності, уникає надмірного пафосу в оцінці борців за Незалежність України, оперуючи передусім юридичними категоріями, а не емоціями.

Дисертація в кращому розумінні цього слова об'єктивна, не прив'язана до політичної кон'юнктури чи, ще гірше, впливу зарубіжних критиків реабілітаційних процесів в Україні.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, також не викликають сумніву, оскільки, по-перше, дисертація, як уже було вказано, спирається на потужну джерельну базу (понад п'ятсот позицій), а, по-друге, як уже вказувалося, позбавлена зовнішніх ефектів, кон'юктурності, гонитви за популярністю. Серед, безумовно, вирашних сторін дисертаційного дослідження є Список використаних джерел. Для реалізації поставленого завдання дисертант опрацював масштабну джерельну базу, що охоплює не лише архівні справи й наукову літературу, але й відомчі документи, що регулювали процеси реабілітації учасників ОУН та УПА на різних етапах її проведення. Дисертант задіяв і іншу групу джерел, як-от мемуари учасників подій, газетно-журнальні публікації тощо. При цьому Ройко А.І. виявив похвальне критичне ставлення до достовірності суб'єктивних оцінок і положень, що містяться в окремих публіцистичних матеріалах.

Аналізуючи джерельну базу (Список використаної літератури), можемо також відзначити володіння дисертантом принаймні кількома європейськими мовами (англійською та польською). Не так часто вітчизняні науковці знають, що в англійському написанні заголовків міжнародних документів і наукових праць (монографій і статей) усі «значущі» слова (крім сполучників і артиклів) пишуться з великої букви. Тобто й цей, суто технічний момент, добре відомий дисертанту, який, підкреслюю, є практичним працівником, а не кабінетним науковцем.

Окремі архівні документи дисертант цитує мовою оригіналу (російською), що знімає можливість звинувачень в маніпуляції шляхом неточності перекладу (більш чи менш жорсткий термін чи епітет).

Дещо не склалося у дисертанта з Додатками, їх число кількість, на нашу думку, можна було б розширити за рахунок витягів з архівних справ.

Жанр відгуку не дозволяє охопити всі важливі аспекти цікавого і оригінального дослідження Ройка А.І., яке відзначається і науковою новизною, і досконалим оформленням багатого джерельного матеріалу.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації в опублікованих працях, дотримана повністю, інколи дисертант навіть виходить за окреслені ним же самим рамки.

З іншого боку, потребують дещо більшої конкретизації наукові рекомендації з питань удосконалення юридичної процедури реабілітації в Україні, зокрема можливості осмислення й творчих запозичень із зарубіжного досвіду, які потребують передусім політичної волі, а не додаткового фінансування.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження та зауваження до нього.

Опонент, як це прийнято при захисті дисертаційних досліджень, має й певні зауваження, які носять швидше характер рекомендацій, ніж критики.

1. В підрозділі 1.2. «**Стан наукової розробки проблеми**» здійснено ґрунтовний аналіз наукових публікацій радянського періоду та доби Незалежності, мемуарів учасників подій, представлено цілком достатній, як на характер дисертаційного дослідження, огляд зарубіжної наукової продукції тощо. Разом з тим варто відмітити відзначити, що в переліку використаної літератури є посилання на автореферати та тексти (не опубліковані) дисертацій дотичної тематики – юридичних, історичних, історико-правових, політологічних (добрий десяток позицій). Наукова розвідка б лише виграла, якби дисертант запропонував своє бачення внеску в науку цих своїх колег.

2. Подекуди дисертант виходить за номінальні рамки дослідження, окреслені в титулі (назві) дисертації. Якщо історичний екскурс у події (реабілітаційна політика в країнах Європи та Ізраїлі) XX–XXI ст.ст. видається цілком виправданою, то амністії і реабілітації Нового часу (1640–1870 рр.) становлять уже чисто академічний (а не практичний) інтерес з огляду на цілі і завдання дисертаційної роботи.

3. Значний інтерес читача викликає підрозділ 2.1. «**Світовий досвід здійснення помилування, амністії та реабілітації учасників націоналістичних (повстанських) рухів: історична ретроспектива та сучасність**», у якому дисертант детально аналізує історичний досвід реабілітації антиурядових політиків та повстанців у пост-франкістській Іспанії, відродженому Ізраїлі, пост-югославській Хорватії тощо. На нашу думку, вказаний перелік доцільно доповнити сюжетом про еволюцію політичних та правових підходів до діяльності антикомуністичної АК (Армії Крайової) у прорадянській ПНР та згодом у відродженій Республіці Польща. Це додало б аргументів вітчизняним політикам, дипломатам і науковцям у дискусії з польськими колегами щодо політичної та правової оцінки діяльності ОУН-УПА. За тим же шаблоном і з аналогічною метою можна було б використати фактаж ставлення новітніх російських властей до учасників Білого руху, гітлерівського колаборанта генерала П. Краснова та тієї частини чеченських бойовиків, які склали зброю після підписання Хасавюртівських угод.

4. Подекуди фіксуємо надмірну категоричність положень і пропозицій дисертанта. Так, на с. 175 рукопису (підрозділ 3.4) читаємо: «Одним із ключових аспектів актуальності завершення процесу реабілітації є необхідність **цілеспрямованого пошуку осіб** (виділення моє. – В.М.), які підлягають реабілітації, але з об'єктивних причин після звільнення з місць позбавлення волі, таборів чи в'язниць залишилися проживати за межами України. Значна частина таких осіб була позбавлена можливості повернутися на батьківщину або втратила з нею правовий зв'язок унаслідок репресивної політики радянської держави, що обумовлює підвищену відповідальність сучасної України за відновлення їхніх прав. Ініціювання державою пошуку, встановлення правового статусу та

здійснення реабілітації таких осіб свідчитиме про послідовність і спадкоємність державної політики подолання наслідків політичних репресій, а також про готовність України не лише формально визнавати незаконність переслідувань, а й надавати реальні правові наслідки у вигляді можливості повернення в Україну, компенсації завданої матеріальної та моральної шкоди. Такий підхід має важливе символічне й практичне значення, оскільки демонструє, що держава не забула про своїх громадян незалежно від місця їхнього проживання, водночас він здатний підвищити авторитет України серед українців за кордоном, також серед осіб українського походження, які проживають у Росії або були туди примусово вислані, а також посилити міжнародні позиції України як правової, відповідальної та людиноорієнтованої держави (...)). На нашу думку, вкрай сумнівно, що ці люди аж так очікують втручання України у своє життя на схилі літ, особливо якщо йдеться про РФ чи РП, «Цілеспрямований пошук осіб, які підлягають реабілітації» неминуче приволіче увагу російської ФСБ, та й у інших сусідніх державах це може бути розцінене не зовсім адекватно.

5. Наостанок зауваження сословно Списку літератури. Позиція 508: «Проказин Д.Л. Реабилитация: основания, условия и содержание в уголовном судопроизводстве : автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. юрид. наук : 12.00.09 [текст] / Д.Л. Проказин. – М. : Юрлитинформ, 2006. – 23 с.». Опонент не зовсім упевнений, що ця «праця» аж така необхідна з огляду на країну походження.

Також не зовсім зрозуміло, чому прізвища та ініціали авторів мемуарів вказані курсивом, а монографій та наукових статей – звичайним шрифтом.

Ці зауваження не применшують в цілому високої оцінки дисертації А.І. Ройка. Вважаємо, що вона написана на ґрунтовній джерельній базі з врахуванням теоретичних положень і фактологічного матеріалу, введеного до наукового обігу вітчизняними та зарубіжними знавцями наукової проблематики.

Подієві сюжети, теоретичні узагальнення явищ, пов'язаних з процесами реабілітації учасників ОУН та УПА, відзначаються науковою новизною й становлять собою помітний внесок у вітчизняну історико-правову науку.

Окремо хотілося б відзначити культуру праці дисертанта – літературну мову викладу основного матеріалу.

Показово, що дисертація має не тільки і не стільки історико-правовий характер, скільки виступає дослідженням у галузі кримінального та кримінально-процесуального права, а також і порівняльного правознавства. Нам такий підхід видається цілком виправданим.

Матеріали дисертації та опублікованих праць Ройка А.І. можуть бути використані в навчальному процесі юридичних спеціальностей у вишах України, зокрема, при вивченні курсу історії держави і права України, історії держави і права зарубіжних країн, історії, а також порівняльного правознавства.

Опубліковані праці Ройка А.І. адекватно відображають зміст і положення його дисертації. Мова йде про сім фахових публікацій, три з яких є науковими

статтями у фахових виданнях України, а також про матеріали чотирьох Всеукраїнських конференцій.

Обсяг основного тексту дисертації (192 с.) відповідає рекомендованому. Разом з тим перелік використаної літератури (511 позицій) гідний пересічної докторської дисертації.

Можливо, під час підготовки дисертаційного дослідження до публікації у формі наукової монографії, варто подумати над Додатками.

Висловлені зауваження мають переважно дискусійний характер і не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження Ройка А.І. Вважаємо, що воно виконане на належному теоретико-методологічному рівні, ґрунтується на значній джерельній базі, відзначається науковою новизною, самостійністю висновків та практичною значущістю одержаних результатів.

Дисертаційне дослідження Ройка А.І. «Організаційно-правове забезпечення реабілітації учасників українського націоналістичного руху 1929 – сер. 1950-х рр. (на прикладі членів ОУН та УПА)» є актуальною, завершеною та оригінальною науковою працею, що становить помітний внесок у розвиток вітчизняної історико-правової науки та науки права загалом.

Дисертаційна робота відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 зі змінами, а також «Вимогам до оформлення дисертацій», затверджених наказом МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 зі змінами, а її автор – Ройко Андрій Іванович за результатами проведення публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**Доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії, права та конституціоналізму
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»**

Володимир МАКАРЧУК

Підпис професора Макарчука В.С. завіряю

Учений секретар НУ «Львівська політехніка»
к.т.н., доцент

Р.Б. Брилинський